

עבודה זרה דף נה

אשר חלק לכל העמים

"א"ל רבא בר רב יצחק לרב יהודה, האיכא בית עבודת כוכבים באתרין דכי מצטריך עלמא למטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו שחטו לי גברא ואייתי מטרא, שחטו לה גברא ואתי מטרא. א"ל השתא אי הוי שכיבנא לא אמרי לנו הא מלתא דאמר רב מאי דכתיב אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, מלמד שהחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם."

מבאר המהרש"א שאין הפירוש שהקב"ה נתן לגויים את העבודה זרה שתהיה לחלקם, אלא שנתן להם מקום לטעות, ולא מנע זאת מהם. וכן מבואר במהר"ל, שהקב"ה לא מטעה את הגויים באופן ישיר, חוץ ממקרים מסוימים שמוענישים ע"י הטעיה, כגון שהכביד את לב פרעה, או שנתן למצרים לטעות שבעל צפון עצר את עם ישראל, אך באופן כללי הוא רק מניח להם לטעות ולא מציל אותם מהנסיון הזה.

הרמב"ן בפרשת אחרי מות (ויקרא יח, כה) מבאר את מעלת א"י לעומת חו"ל, שבכל ארץ יש שר הממונה, ואילו א"י מנוהלת ע"י הקב"ה עצמו. ומסיים: "והנה השם הנכבד 'אלהי האלהים' בכל העולם, ו'אלהי ארץ ישראל' שהיא נחלת ה'".

ובתוך הדברים מבאר הרמב"ן שזה הפירוש בפסוק "אשר חלק ה' אלקיך לכל העמים" – "כי חלק לכולם מזלות בשמים, וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיות שרים עליהם", ומבאר שבוז טעו עובדי הע"ז שלא תפסו שאותם מזלות וכוחות באים מכח בורא העולם. משמע שהרמב"ן חולק על דברי המהרש"א והמהר"ל, שלומד שהקב"ה ממש קישר את האומות עם אותם כוחות שמהם מגיעה ע"ז.

ונראה ששתי דרכים אלה תלויות בהמשך הגמ' כאן "והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענונים יתן חן, בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו". רש"י ביומא (לח, ב) מבאר שהפירוש "פותחין לו", הוא שאין מונעין אותו. והתוס' שם מביא דיש גורסין "פותחין לו", והיינו שיש פתח ואין מונעים אותו מליכנס בפתח. ומוסיף תוס' שיש גורסין "פותחין לו", שעושים פעולה של פתיחה, ולגירסא זו מקשים מה ההבדל בין "מסייעין" ל"פותחין", וכתבו התוס' שצריך לומר דמסייעין הוי טפי מפותחין.

הרמב"ן בספרו האמונה והבטחון (פ"ז) מביא את אלה שגורסין "פותחין" ולא "פותחין" ומעמם (כמ"ש התוס' הנ"ל) – "לפי שקשה להם לומר כי מהשמים פותחין למי שבא ליטמא, כלומר מסייעין אותו, לכך תקנו לומר פותחין". ומעיר עליהם הרמב"ן: "ולמה יקשה להם זה יותר ממה שאמרו בתורה מן הנביאים מן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו', ומן המאמרים האלה וכיו"ב נלמוד כי מן השמים עוזרים את האדם כפי מה שירצה להרע או להיטיב".

נמצא שיש כאן באמת שתי הבנות (וגירסאות) בסוגיא, ומשליך הנידון על ההבנה של "אשר חלק", האם רק שהקב"ה מאפשר, ולא מפריע (-דרך המהרש"א ומהר"ל עפ"י רש"י ותוס'), או שנתן להם הקב"ה משהו חיובי שמוליך אותם לפי דרכם (-הרמב"ן).

בבן יהוידע (יומא שם) מביא סיפור על שני יהודים שנקלעו למדינה שבה לא יכלו לקיים יהדות בגלוי (כנראה ספרד או פורטוגל), ושני אנשים מקומיים הכניסו כל אחד מהם לביתו – אחד הוכנס לבית יהודי אנוס שמאכלו בביתו היה כשר, וחבירו הגיע לבית נוצרי שמאכלו טרף (והיה מוכרח לאכול שם משום פיקו"ט). אותו יהודי שהגיע לבית הנוצרי חלשה דעתו מדוע חבירו זכה להגיע לבית יהודי והוא לא. וכשתינה הדברים לפני רבו, שאל אותו הרב, האם ארע פעם שרצית לאכול מאכל לא כשר. וכשהשיב בחיוב, אמר הרב, א"כ לכן משמים הביאו אותך לידי אכילה של מאכלות אסורות, שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. עכ"ד הבן יהוידע. וכפי הנראה אזיל לפי דרך הרמב"ן, וכמו שנתבאר.

דף נו

ההוא ינוקא

"ההוא ינוקא דתני עבודת כוכבים בשית שנין וכו'", כלומר שלמד מסכת ע"ז בגיל צעיר, ושאלוהו שאלות.

בספר רב פעלים (ח"ד סוד ישרים סי' ו) הביא להקשות, כיצד רחל ולאה ידעו דרכי השם בקטנותן קודם שנישאו ליעקב אבינו, ומהיכן הכירו את הבורא, שהרי אביהן היה לבן הרשע עובד ע"ז.

והשיב: "שכשנולדו היה להם נשמות גדולות ועצומות, ומכח תוקף גודל נשמתם ידעו מאליהן דרך האמת, והכירו ברוה"ק כבודו ית' וידעו דרך אביהן שהוא מקולקל ונבדלו ממנו. ועד"ז אמרו רז"ל בן ג' שנים הכיר

דף נו

דין נוצרים ומוסלמים ביין

כתבו התוס' בסוגיין (ד"ה לאפוקי): "ועוד פירשו רשב"ם והריב"ן בשם רש"י שכתוב בתשובת הגאונים כי בזמן הזה אין איסור הנאה במגע עכו"ם ביין, כי עובדי כוכבים של עכשיו אין רגילין לנסך לעבודת כוכבים, וחשובין כאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמישיה, והוון להו כתינוק בן יומו, ועל זה אנו סומכין לגבות ינות העובדי כוכבים בחובותינו."

הרמב"ם (מאכ"א פי"א ה"ז) כתב שגויים שאינם עובדים ע"ז כגון הישמעאלים יינן אסור בשתייה ומותר בהנאה, וכן הורו כל הגאונים, אבל אותם העובדים עכו"ם, ובגירסא המקורית קודם הצנזורה היא: אבל הנוצרים עובדי ע"ז הן, סתם יינן אסור בהנייה.

הרמב"ם בתשובותיו (מהדו' מקיצי נרדמים סי' שסט) השיב על דבר הישמעאלים, "אינם עובדי ע"ז כלל, וכבר נכרתה מפיהם ומלבם והם מיחדים לאל ית' יחוד כראוי, יחוד שאין בו דופי... ואם יאמר אדם שהבית שהם מקלסין אותו בית ע"ז הוא וע"ז צפונה בתוכו שהיו עובדין אותה אבותיהם, מה בכך, אלו המשתחווים כנגדו היום אין לבם אלא לשמים... וכן אלו הישמעאלים היום כולם טף ונשים נכרתה ע"ז מפיהם, וטעותם וטפשותם בדברים אחרים היא שא"א לאומרו בכתב מפני פושעי ורשעי ישראל, אבל ביחוד השם ית' אין להם טעות כלל, ובאמת שהיה הישמעאלים מקודם באותם המקומות שלשה מיני ע"ז, פעור ומרקוליס וכמוש, והם עצמם מודים בדברים אלו היום וקוראין להם שמות כלשון ערבי..."

וכן התשב"ץ (ח"ב סי' מח) מביא שהסכימו הגאונים שהישמעאלים אינם עובדי ע"ז.

אולם בספר האשכול (הלכות יין נסך) מביא בשם אחד מהגאונים שאנו מחשיבים את הישמעאלים כעובדי ע"ז, ומביא מהגמ' (לעיל יא, ב) שיש חמשה בתים קבועים לע"ז, ואחד מהם "נשרא שבערביא", הרי שהערבים עובדי ע"ז. וכן הוכיח המאירי (נו, א).

וכן הר"ן בסנהדרין (סא, ב) כתב שהמשוגע של הישמעאלים, אע"פ שאין טועין אחריו לעשותו אלוהות, כיון שמשתחווים לפניו השתחואה של אלוהות, דין ע"ז יש להם לכל דבר.

נמצא ג' שיטות בראשונים: א) שיטת התוס' שגם הנוצרים כהיום אינם נחשבים כעובדי ע"ז (עכ"פ לענין

אברהם אבינו ע"ה את בוראו, והיינו שהכיר מאליו ששרתה עליו רוח"ק מכח נשמה גדולה שנכנסה בו. ואל תתפלא על הדבר הזה, פוק חזי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים בענין ההוא ינוקא שבספר הזוהר, שהיה מטיף מאליו סודות עמוקות, מפני שזכה בקטנותו לנשמה גדולה. וכן היה אצל שמואל הנביא ע"ה שהיה חכם גדול והוא בן ב' שנים ומחצה. וכן רחב שזכתה לנבואה כשבאו פנחס וכלב אצלה, מפני שבעת ההיא שקבלה עליה הגירות נכנסה בה נשמה גדולה מאד."

האגרות משה (או"ח ח"ד סי' סב) מזכיר בתוך דבריו שיש ילדים בעלי דעת חריפה מאד, כמו הינוקא דסוגיין, וכן על הגר"א מפורסם שבגיל שש היה חכם גדול בתורה, וגם בכל דור רואים קטנים בעלי כשרונות גדולים, ומכל מקום גזירת הכתוב היא בכל קטנים, אף באלו שיש להם דעת עמוקה, שעד גיל י"ג דינו כמי שאין לו דעת.

לעומת זאת הצ"ח (ברכות לא, ב) כתב חידוש עצום שעלי בחן את שמואל, כדי להבחין את חכמתו של שמואל, כי לפי רוב חכמתו ראוי להענישו, "אף שקטן אינו בר עונשין, זה שחכים טובא בר עונשין הוא לפי חכמתו."

וכן בספר בנין אריאל (פרשת וישב) כתב (ע"פ הרא"ם) לגבי ער ואונן שעדיין קטנים היו ואפילו הכי נענשו במיתה, והטעם, משום שאם הקטן חריף ביותר, נידון אף קודם גדלותו.

ובפרדס יוסף (ויקרא טז, א) מביא דבריהם ומציין שלפי זה יתכן ליישב את מה דאיתא בזוהר (אחרי מות דף נו, ב) שנדב ואביהוא לא היו בני עשרים, והרי בפחות מבן כ' אין ב"ד שלמעלה מענישין עליו. אך לאמור בצל"ח ניהא, שבדאי נדב ואביהוא היו גדולים מאד בחכמה, ולכן דנו אותם כגדולים.

אלא המקשה הפרדס יוסף דא"כ נתת דבריך לשיעורין.

ועכ"פ ודאי דגם לפי דברי הצ"ח והבנין אריאל, אין מדובר שב"ד של מטה יענישו על קטן חריף, אלא רק לענין עונשי שמים.

דף נט

נגיעת גוי ביין להכעיס

תוס' לעיל (נח, ב. וכו' החת"ס דתוס' זה שייך לדף נט, ב דאיירי בגוי שנגע בכוונה) הביא מהאור זרוע (סי' רכג), דגוי שנוגע ביין כדי להכעיס את הישראל ולהזיקו, אינו אוסר את היין.

ומוסיף: "קרוב הדבר בעיני דאפי' אם נגע העובד כוכבים בידו להכעיס מותר בשתייה, וכ"כ בתשובה, פעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין ובא אנס אחד ונתן ידו לתוכו להכעיס, והיה שם זקן אחד ירא שמים שסופו נהרג על קידוש השם בעו"ה, ושמענו שלקח מן היין בכלי ושתה ממנו בפני האנס כדי שלא יהא רגיל לעשות כן לישראל אחר."

והעיר החת"ס מדוע הוסיפו התוס' את העובדה שאותו זקן סופו שנהרג עקה"ש. וביאר: "רמזו לנו, אילו היה ח"ו נכשל ביי"נ תקרובת לע"ז ואביזריה, לא היה זוכה להיות קרבן תמים לה' עולה על קדושתו ית"ש."

ומקור לדבר, בפסחים דף נ, א שהרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתן. והרמב"ם באיגרת קידוש השם (אגרת השמד) אות ד': "ואדם שיזכהו האל לעלות במעלה עליונה כזאת, כלומר שנהרג על קדושת השם, אפילו היו עונותיו כמו ירבעם בן נבט וחבריו, ה"ז בן עוה"ב אפילו לא היה ת"ח, וכך אמרו ע"ה מקום שהרוגי מלכות עומדים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם."

נמצא, דעצם זה שזכה לההרג על קידוש השם היא ראייה שהלכה כמותו. והדברים נפלאים.

דף ס

מנהג שפיכת מים במת גוי

גוי שנפל לתוך בור של ע"ז, אם העלוהו מת, מותר לשתות את היין.

בשו"ע (יו"ד סי' שלט, ה) כתב: "מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת המת." וביאר הש"ך: "והטעם, שידעו הכל שיש בו מקרה מות, ולא יצטרך להודיע בפה ויהא מוציא דבה. ועוד, שמלאך המות מפיל במים שיפת דם המות."

יין נסך). ב) שיטת הרמב"ם שהנוצרים כעובדי ע"ז והמוסלמים אינם. ג) ושיטת הר"ן ועוד דגם המוסלמים נחשבים כעובדי ע"ז.

דף נח

מסכה יינה

"בעא מיניה ר' אסי מר' יוחנן, יין שמסכו עובד כוכבים מהו, א"ל ואימא מזוג, א"ל אנא כדכתיב קאמינא (משלי ט, ב) טבחה טבחה מסכה יינה, א"ל לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמו."

התוס' יו"ט בפתחתו למשינות מבאר מדוע נקראות המסכות של הש"ס בשם זה, "שהוא מלשון מסכה יינה, כי כן כל מסכתא מזוגה ומעורבה בדינים שונים", ומוסיף שהגמ' בשבת (קטז, ב) דורשת פסוק זה על תורה שבע"פ.

עוד מביא התו"ט בשם הספר חסידים (סי' תתקכט) הסבר אחר, דתורה שבע"פ דומה לצמר ופשתים שעמלים ואורגים בה, לכך נקרא מסכת לשון אריגה, כמו "עם המסכת" דכתיב גבי שמשון, כך במסכות שבע"ס מקבצים כל הדברים של ענין אחד, וזו היא מסכת.

ומסיים התו"ט, דנפק"מ בין הפירושים, לגבי הניקוד, דלפירוש התו"ט המ"ם בשו"א, ולפירוש הספר חסידים המ"ם בפת"ח.

בקול הרמ"ז מביא את דברי התו"ט ומקשה מהגמ' דידן, דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, וא"כ כיון שהכינוי מסכת הוא בלשון חכמים היו צריכים לנקוט בלשון חכמים ולא בלשון תורה, ולכנותה במקום "מסכת" – "מזגת" או "מאזגת".

ובספר בית דוד על הרע"ב והתו"ט, מביא את השגת הרמ"ז, דאע"ג דבעלמא הכי הוא, הכא שאני דכיון דקרא דמסכה יינה בתורה שבע"פ משתעי (כדהביא התו"ט מהגמ' בשבת), וממנו למד לקרוא קיבוץ כל ענין בשם מסכת, טפי עדיף למנקט לישנא דקרא, דהשתא רמז נמי מהיכין יצא לו זה השם (ועוד הוסיף שם דמה שנקט התו"ט שלפי פירושו המ"ם בשו"א, אינו מוכרח ושפיר ניתן לנקד בפת"ח).

ובברכ"י (שם) הסתפק אם הוא הדין כשמת שכן גוי בבית שבחצר ישראל, ומסתברא לאסור נמי מים שבשכונת מת גוי, דחמירא סכנתא.

בשו"ת משיב דברים (יו"ד סי' ריא) מוכיח דלא כהברכ"י מהגמ' כאן שגוי שמת בתוך בור של יין ויצא משם מת, מותר היין בשתיה, וקשה שיש לאסרו מטעם סכנתא, דשמא טיפת המלאך המות נפלה ליין. ואע"פ שהמנהג של שפיכת המים בשכונת המת הוא רק במים ולא ביין, מ"מ כשמת בתוך בור היין יש לאסור אף יין. אלא מוכח שאצל גוי אין את הטיפה של מלאך המוות (וי"א שאין כלל פעולת מלאך המוות אצל גוי).

בספר שם משמעון (מנשה) יו"ד סי' ד, מביא שהראהו בעל ה"שער אשר" תשובה כת"י למהר"א אלגראנאטי ז"ל שנסאל בנידון זה והסכים להתיר, דקבלה בידנו מפי אבותינו הקדושים דמלאך המות דגוי אינו של ישראל, דלגויים יש מלאך המות מיוחד להם, ואינו משפשף סכיניו במים של ישראל. ומסיים שאם הברכ"י היה רואה תשובה זו, היה חוזר בו.

ולכאורה דבריו הפוכים מדברי האבני נזר שאמר שהיין הוא היצוני.

אך באמת אין כאן סתירה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. יין הוא נוגע במקום פנימי ומגלה אותו החוצה. בדברים החיצוניים ממש אין להם בעיה שיהיה שייכות בין ישראל לאוה"ע, שבזה כולם שווים. ובענין השמן שהוא פנימי ג"כ אין חשש, ששם אין שליטה לאו"ה. היכן הוא מקום הסכנה, ביין שהוא לקיחת דבר פנימי והוצאתו החוצה. היין מוציא את הסוד החוצה, ובזה יש התערבות של ישראל ואוה"ע.

דף סא

עומק עניין יין נסך, מפתח וחותר

ובגמ' כאן אמרינן שהשמירה על היין הוא במפתח וחותר, ובפני מנחם (שבועות תשנ"ה) מבאר שמפתח הכוונה לשפתיים, ברית הלשון, פה נקי, שלא להקניט את חבירו ושלא לדבר לשוה"ר וניבולי פה, רק לנצל את הפה לטובה, לדברים שבקדושה. חותר הוא רמז על אות ברית קודש שנקרא חותר, לפי שצריך שמירה שלא יהיה פגם בברית קודש.

ויסוד הדבר מבואר במהר"ל (גור אריה שמות פ"ב אות כג, וכן בספר גבורות ה'), לגבי מה שאמרו במדרש על דברי משה רבינו לאחר מעשה דתן ואבירים "אכן נודע הדבר", שחשש שלא ייגאלו כיון שיש בהם דלטורין שמספרים לשון הרע. ומבאר המהר"ל שמעלת כלל ישראל היא הפנימיות שלהם, בשונה מהגויים ששייכים לחיצוניות, ומכיון שעם ישראל שייכים לפנימיות, לשון הרע הוא סתירה לכך, שכן לשון הרע לוקח דבר פנימי והופך אותו לחיצוני. ואם יש בהם דלטורין אינם יכולים להגאל ולעמוד על מעלתם. ומסיים המהר"ל: "כתבת יזה להגיד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, אולי ינצלו מן החטא הגדול".

ובאלו שני דברים נשמרת קדושת ישראל שהפנימיות תשאר נקיה ולא תצא החוצה למקום אוה"ע.

דף סב

חליפי שביעית, אתנן

"דבי רבי ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית, אתו אמרו ליה לרבי יוחנן, אמר להו יאות הן עבדין וכנגדן באתנן מותר וכו'."

ההיתר בפירות שביעית הוא משום שבזמן שמחזירים פירות שמינית, הפירות של השביעית כבר אינם בעולם. ור' יוחנן מדמה הדבר לאתנן, שאם בא עליה

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

שתפיסת דמים בפרי ראשון אינו אלא משום דינא דחליפין, ועל כן שפיר מסתפקת הגמ', ושפיר מדמה לה להא דאתנן דהוי נמי כחליפין.

ונבאר דבריו יותר, דבספר החינוך (מצוה תקעא) מבאר טעם איסור אתנן: "לפי שהקרבתו הוא בא לטהר מחשבת האדם ולהכשיר מעשהו בכח הפעולה ההיא... ובהיות קרבנו בא מאתנן זונה שהיא עבירה מטונפת, שמא יחשוב בעת קרבנו באותו ענין רע, ויפגל מחשבתו באותה המחשבה הרעה והבזויה." כלומר בהבאת אתנן, יש המשכיות למעשה הרע.

ובריקאנטי (פרשת כי תצא) הוסיף ע"פ סוד, ששייך לגחש שמטיל זוהמא בחוה העליונה.

כלומר, איסור אתנן זונה הוא שממשיכים את המעשה הרע אל תוך הקרבן. ואם משווים דבר זה לפירות שביעית, על כרחך שגם שם אינו פדיון אלא המשכת הקדושה הלאה, ודו"ק.

ואח"כ נתן לה אתננה, אין זה מוגדר חליפין של הזנות, ומהאי טעמא שמעשה הביאה כבר לא בעולם.

בתורת זרעים (שביעית ח, ז) חוקר בהא דבשביעית הפרי הראשון תמיד נשאר בקדושתו, ומכאן ולהבא הקדושה עוברת מדבר לדבר. ויש לדון, האם ההתקדשות של המעות הראשונות הוא מדין פדיון, אלא שגז"כ שהפרי נשאר בקדושתו. או דילמא שאין כאן תורת פדיון אלא תורת חליפין כמו שחליפי עבודה זרה אסורים (דוגמה לדבר, תמורה, ששתי הבהמות קדושות).

ואחת הנפק"מ שהביא שם – המוכר פירות שביעית יותר מכדי דמיהן, דאם מדין פדיון אתנן, אין פדיון אלא בדמיו, אך אם מדין חליפין אתנן, בכל מקרה שייך חליפין.

ומביא ראיה מסוגיין, דאם הוא משום דינא דפדיון א"כ פשיטא דפדיון לא הוי אלא א"כ הפירות שביעית עדיין בעין, ומה שייך להא דאתנן דאינו פדיון. אלא מוכח